

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:
завідувач кафедри СіГД
полковник служби ЦЗ.
Рябініна О.В.

“30 ” __05__ 2019р.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Тема 2.7. Україна в умовах незалежності

Навчальні питання:

1. Початок державотворчих процесів.
2. На шляху до економічної незалежності
3. Становище в соціальній сфері.
4. Сучасні проблеми України.

Час проведення: 2 години.

1. Початок державотворчих процесів.

Основними проблемами перших років розвитку незалежної України стали як соціально-економічні (спад виробництва, інфляція, зниження життєвого рівня населення), так і політичні (конфронтація між законодавчою та виконавчою владою, тривала процедура розробки нової Конституції). В цих умовах в першій половині 90-х рр. швидко змінювалися уряди України, які не могли подолати кризові явища в економіці. Прямою реакцією на падіння життєвого рівня став страйк шахтарів Донбасу (червень 1993 р.), учасники якого висунули політичні вимоги – надання Донецькій області регіональної самостійності та проведення референдуму про довіру президенту і парламенту. Після тривалого обговорення Верховна Рада вирішила у березні 1994 р. провести дострокові парламентські вибори, а в червні 1994 р. – дострокові президентські вибори.

Після виборів 1994 р. Президентом України стає Л.Кучма. Головною політичною проблемою перших років після його обрання стало загострення суперечностей між виконавчою та законодавчою владою. У Верховній Раді більшість належала партіям лівого спрямування: КПУ, СПУ, СелПУ; головою ВР був лідер соціалістів О. Мороз.

В умовах дискусій щодо шляхів розвитку держави важливим моментом стала розробка нової Конституції України. Вона була прийнята 28 червня 1996 року. Вона закріпила модель державного устрою України – президентсько-парламентську республіку, розподіл державної влади між трьома гілками – законодавчою, виконавчою та судовою, підтвердила демократичну форму місцевого самоврядування – у формі Рад народних депутатів різних рівнів (від районних до Верховної Ради), проголосила основні права та обов'язки громадян, головні принципи державної політики. Однак дискусії про вибір шляхів тривали і надалі.

Нові парламентські вибори 1998 р. вперше відбувалися на основі змішаної системи: 225 місць отримували представники політичних партій, які подолали 4-відсотковий бар'єр, 225 – переможці виборів в мажоритарних округах. Найбільше голосів за партійними списками здобула КПУ (84 місця). Головою ВР після тривалих обговорень було обрано О. Ткаченка – лідера Селянської партії України.

Проте на президентських виборах 1999 р. перемогу знову здобув Л. Кучма, який у другому турі здобув перевагу над лідером КПУ П. Симоненком. Після цього у ВР на початку 2000 р. була утворена т.зв. „більшість” з представників центристських і правих сил, що заявила про готовність проводити політику ринкових реформ разом з новим урядом, який очолив голова Нацбанку України В. Ющенко. Головою Верховної Ради „більшість” обрала І. Плюща.

Подальші зміни в уряді (в 2001 р. прем'єр-міністром став А. Кінах, а з жовтня 2002 р. – В. Янукович) суттєво не змінили курсу щодо економічних

реформ. Не змінили цього курсу і парламентські вибори 2002 р.: перше місце за партійними списками на них посів блок „Наша Україна”, очолюваний В. Ющенком, де об’єдналися праві сили. Проте більшість у новому складі Верховної Ради отримала депутати-центристи (від НДП, СДПУ (о), Аграрної партії). Загалом вибори засвідчили, що в Україні поступово відбувається структуризація політичних сил: якщо в 1998 р. до Верховної Ради за партійними списками увійшли представники 8 об’єднань, то у 2002 р. 4-відсотковий бар’єр подолали тільки 6 партій і партійних блоків (КПУ, СПУ, СДПУ (о); «Наша Україна», «За єдину Україну», Блок Юлії Тимошенко). Новим головою ВР став представник блоку «За єдину Україну» колишній Глава Адміністрації Президента України В. Литвин.

Водночас наприкінці 2002 р. Президент проголосив про наміри проведення масштабної політичної реформи. Її основним напрямом має стати перетворення України з президентсько-парламентської республіки на парламентсько-президентську. Наприкінці 2003 р. законопроект щодо змін в організації президентських виборів 2004 р. був прийнятий Верховною Радою України („за” проголосувало 276 депутатів). Він передбачав, що обрання Президента України у 2004 р. буде всенародним, як і до цього, але термін повноважень новообраного Президента завершиться вже у 2006 р., коли буде обрано новий склад Верховної Ради. Саме вона надалі й обиратиме Президента та формуватиме уряд (серед сучасних країн Західної Європи подібна система існує у ФРН).

Вибори Президента України у 2004 р. засвідчили наявність серйозних суперечностей в політичному житті сучасної України. Гостра боротьба, яка розгорнулася між двома кандидатами, які вийшли до другого туру – В. Ющенком та В. Януковичем – перейшла у відкрите протистояння, що проявилось в масових виступах після проведення другого туру виборів 21 листопада 2004 р. Прибічники В. Ющенка заявили про його перемогу ще до оголошення офіційних результатів, закликавши до невизнання переможцем В. Януковича, про що йшлося в проголошених попередніх результатах голосування. В Києві на Майдані Незалежності було розгорнуто наметові містечка, розпочалися мітинги, на яких лунали заклики до бойкоту діючої влади; в деяких містах Західної України представники органів державної влади заявили про визнання Президентом В. Ющенка. Заява ЦВК 24 листопада 2004 р. про перемогу В. Януковича (49,46 % проти 46,61 %) була вороже зустрінута опозицією. До конфлікту в якості посередників залучилися представник и США, Західної Європи та Росії; західні політики одразу заявили про фальсифікацію результатів голосування. В цих умовах ВР України 27 листопада приймає рішення про неможливість встановлення результатів другого туру і проведення повторного голосування. За результатами переголосування переможцем виборів було оголошено В. Ющенка (51,99 % проти 44,19 %). Ці події були визначені прибічниками новообраного Президента як “помаранчева революція” (за кольором, який використовувався ними у передвиборчій агітації).

Після приходу до влади В. Ющенка було сформовано новий уряд України на чолі з Ю. Тимошенко, до якого увійшли представники “Нашої України”, БЮТ та СПУ. Було оголошено про наміри боротьби з корупцією, реприватизацію ряду великих підприємств (“Криворіжсталь”). Проте покращень у становищі більшості населення у 2005 р. в економіці України відбувся ряд криз: паливна, цукрова, енергетична. Зростала інфляція, а темпи зростання економіки зменшилися. Це привело до зміни прем’єр-міністра: з вересня 2005 р. цю посаду зайняв Ю. Єхануров. Проте і його уряду не вдалося досягти суттєвих позитивних зрушень.

В цих умовах на парламентських виборах 2006 р. перше місце посіли опозиційні сили – Партія Регіонів України, список якої очолював В. Янукович (цій партії віддала голоси 1/3 виборців). Новим головою ВР було обрано О. Мороза. Після тривалих суперечок у серпні 2006 р. було створено парламентську коаліцію з представників Партії Регіонів, СПУ, КПУ та “Нашої України” (остання восени 2006 р. залишила коаліцію), яка сформувала новий уряд на чолі з В. Януковичем.

2. Соціально-економічний та політичний розвиток України.

Економіка України зі здобуттям незалежності стала зорієнтованою на проведення ринкових перетворень. Найбільш важливим із них стала приватизація – передача підприємств, торговельних закладів, сфери послуг із державної власності до приватної власності. При цьому розрив економічних зв’язків між республіками колишнього СРСР привів до падіння виробництва. Більшість із 2 тис. найбільших підприємств України у 1991 р. працювали на споживача за її межами: вони виготовляли або напівфабрикат, або комплектуючі вироби для наступних етапів виробництва. Тому припинення відносин з іншими підприємствами колишнього єдиного Союзу привело до фактичної зупинки ряду заводів і фабрик. Внаслідок цього підприємства не могли здійснювати відрахування до бюджету.

До цього додалася проблема енергоносіїв. Власні поклади вугілля значною мірою були вичерпані. В 60-80-і рр. УРСР отримувала необхідні для виробництва нафту і газ із Західного Сибіру і Туркменістану за цінами, в десятки разів нижчими від світових. Тепер же після „лібералізації” цін у Росії відповідно зросли ціни і на енергоносії, потрібні Україні: на газ протягом 1992 р. – у 100 разів, на нафту – у 300 разів.

Для виплати зарплатні уряд випускав купоно-карбованці, які не забезпечувалися матеріальними цінностями. Швидко відбувалася доларизація економіки. Поширився бартер – натуральний обмін товарів, при цьому товари з України експортувалися за заниженими цінами, а іноземна продукція імпортувалася за завищеними цінами.

Ці процеси призвели до падіння життєвого рівня народу, до різкого розшарування всередині суспільства. На одному полюсі знаходилася невелика група „нових українців”, на іншому – решта населення, що опинилася на межі або за межею бідності.

Для поліпшення ситуації після приходу до влади Л. Кучми було звернено увагу на більш активне залучення до України іноземного капіталу. Україна швидко посіла 3-є місце у світі серед країн, які отримували фінансову допомогу від США; допомога надавалася через такі організації, як Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Світовий Банк (СБ), Європейський Банк реконструкції і розвитку (ЄБРР). Головною проблемою у зв'язку з цим стало те, що допомога надавалася переважно у формі кредитів, а не у вигляді інвестицій у промисловість. Кредити значною мірою „проїдалися” або використовувалися для розрахунку з попередніми боргами (зокрема – для оплати енергоносіїв Росії та Туркменістану). Проте це породило проблему нових заборгованостей – тепер уже перед іноземними організаціями, які надавали фінансову допомогу – в першу чергу, МВФ.

Поряд із цим проблемою стало оподаткування приватного виробництва. Значна частина підприємців приховує масштаби своєї економічної діяльності. Це породжує т.зв. „тіньову” економіку, криміналізацію економічної сфери, корупцію на рівні державного апарату (найбільш відома справа колишнього Прем'єр-міністра України П. Лазаренка). Внаслідок безладдя в економіці виникли проблеми неплатежів, безробіття, залежності від закордонних фінансових донорів.

Водночас у другій половині 90-х рр. ХХ ст. більш стабільним стало фінансове становище держави. Восени 1996 р. в обіг замість купонно-карбованців була запроваджена гривня. Триває приватизація виробництва: у 2000 р. більш як 70 % обсягу промислової продукції вироблялося на недержавних підприємствах. Конкурентоспроможною на світовому ринку є продукція таких галузей економіки України, як авіабудування, сільськогосподарське машинобудування, оборонна промисловість. У 1999 р. вперше за роки незалежності загальний обсяг промислового виробництва в Україні не зменшився, а зріс – на 4,3 %.

Соціальні проблеми стали одними з найболючіших для українського суспільства 90-х років. Це було пов'язано з руйнуванням соціальної системи Радянського Союзу. Найгострішими стали проблеми зайнятості населення, низьких розмірів зарплат та пенсій і їх тривалих затримок, надання соціальних гарантій та пільг. Подолання цих проблем почало здійснюватись через впровадження до соціальної сфери нових форм. Так, був утворений Державний центр зайнятості (з мережею служб в кожному районі) і Фонд зайнятості. Проте через необов'язковість внесків підприємств на підтримку безробітних утворився дефіцит бюджету; відповідно скоротилися щомісячні виплати і кошти на перекваліфікацію. Проблемою є і неповна співпраця Центру зайнятості з ринком праці (працедавцями), як в ряді випадків не надають інформації про наявні вакансії.

Для допомоги малозабезпеченим родинам у покритті комунальних платежів з 1995 р. була створена система житлових субсидій. Право на них платник отримує у випадку, коли розмір платежів перевищує 20 % від його сукупних доходів. Завдяки цьому дещо компенсуються низька зарплатня і

пенсії. В останні роки розпочато перехід до системи адресної допомоги родинам з мінімальними прибутками.

29 березня 1998 р. в Україні відбулися чергові вибори до Верховної Ради. Народних депутатів обирали за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою. Згідно із законом «Про вибори народних депутатів України» мало бути обрано 450 депутатів, з них 225 в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а 225 за списками політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

На депутатські місця претендували 30 політичних партій і виборчих блоків, але тільки 8 з них подолали 4-відсотковий рубіж голосів, що дало їм право на участь у розподілі депутатських мандатів. Серед них: Компартія України — 84 мандати; Народний Рух — 32; Виборчий блок СНУ та СелПУ — 29; Партія зелених — 19; НДП — 17; Громада — 16; ПСПУ — 14; СДПУ(о) — 14. Решту місць отримали депутати, обрані в одномандатних виборчих округах.

У новообраній Верховній Раді були створені такі партійні фракції: Компартії України; Соціалістичної та Селянської партій — «Лівий центр»; Прогресивної соціалістичної партії; Соціал-демократичної партії України (об'єднаної); Народно-демократичної партії; Всеукраїнського об'єднання «Громада»; Партії зелених України; Народного Руху України. Згодом кількість фракцій та їх назви зазнали змін.

16 квітня 2000 р. відбувся Всеукраїнський референдум за всенародною ініціативою щодо таких питань:

1. Чи має право Президент України достроково припиняти повноваження Верховної Ради України, якщо вона протягом одного місяця не зможе сформувати постійно діючої парламентської більшості, або протягом трьох місяців не затвердить підготовлений і поданий Кабінетом Міністрів Державний бюджет України?

2. Чи згодні громадяни України з необхідністю обмеження депутатської недоторканності?

3. Чи згодні громадяни України зменшити кількість народних депутатів України з 450 до 300?

4. Чи підтримають громадяни України створення двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації?

Щодо першого питання «за» проголосувало 84,69% громадян, другого — 89%, третього — 89,91%, четвертого — 81,68% тих, хто взяв участь у голосуванні. Усього в референдумі взяло участь 81,15% громадян України.

В Україні на початку 2001 р. було зареєстровано понад 110 політичних партій різного політичного спрямування. В політологічній та історичній літературі існує кілька класифікаційних моделей партій: їх поділяють за напрямками діяльності (екологічні, релігійні, патріотичні тощо); характером діяльності (помірковані, радикальні, екстремістські); за способом організації

та методами роботи (демократичні, авторитарні, тоталітарні), за політичною орієнтацією (праві або партії націонал-радикальної орієнтації, партії правового центру, національно-демократичні партії, центристські, ліберально-демократичні партії, партії лівого центру або партії соціал-демократичної спрямованості, ліві партії, соціалістичної, комуністичної орієнтації).

Ідеалом державного, національно-територіального устрою є національна унітарна централізована держава. Вони виступають проти федеративно-земельного устрою, вільних економічних зон, існування автономії. Економічна платформа правих радикалів недостатньо розвинута, поєднує ідеї, які не є сумісними в реальній політиці — ідеї приватизації, лібералізму, державного патерналізму та економічного ізоляціонізму.

3. Специфіка розвитку сучасної української культури

В культурному та духовному житті суспільства 90-ті рр. XX – початок XXI ст. характеризувалися більшою відкритістю. До України тепер без перешкод поступає продукція літератури, кінематографу, музики з усього світу. Принципово новим засобом в цьому процесі – як і в поширенні інформації взагалі – став Інтернет. Загалом роль електронних та традиційних ЗМІ в житті сучасного суспільства значно зросла.

Проте важко однозначно схарактеризувати цей процес. В ряді випадків масовим тиражем видається та виходить на екрани низькоякісна продукція, розрахована на примітивні смаки – як вітчизняна, так і імпортна. Контроль за потоком цих надходжень через ліквідацію колишніх органів цензури фактично не здійснюється.

Водночас серйозною проблемою для розвитку культури стало зниження фінансової підтримки з боку держави. Бюджет України зміг забезпечувати культурні установи лише на третину від їх реальних потреб. В цих умовах позитивним явищем стали укази Президента „Про державні стипендії діячам науки, освіти і культури” та „Про державну підтримку культури та мистецтва в Україні”. Проте ця діяльність – як і допомога окремих меценатів (через фонди) – можуть вирішити проблеми окремих діячів, які здобувають гранти, але не докорінно поліпшити ситуацію в культурі. Головним завданням держави є забезпечення умов для збереження і всебічного розвитку культури.

Першими, хто подав голос на захист збереження української культури, навколишнього середовища, відродження правдивої історії України, були письменники. Широкий резонанс у суспільстві мали виступи О. Гончара, Р. Братуня, І. Дзюби, І. Драча, В. Дрозда, В. Яворівського, Ю. Щербака, Б. Олійника і багатьох інших.

З проголошенням незалежності України держава відчувала гостру потребу у створенні законодавчої бази в галузі культури. Цього потребувала, по-перше, та обставина, що необхідно було скасувати союзне законодавство, по-друге, — в умовах переходу до ринкової економіки змінювався сам підхід до фінансування культури державою.

Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Верховною Радою України 19 лютого 1992 р. "Основ законодавства про культуру". Ця програма розвитку національної культури практично поривала з минулим, визначала напрямки розвитку культури, надавала йому пріоритетності. А напередодні прийняття цього закону Президент України видав Указ "Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів культури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин", завдяки якому близько 70 провідних працівників культури і мистецтв одержали персональні стипендії і пенсії.

Вагомим був внесок інтелігенції у відродження української культури. З ініціативи Співки письменників України, Народного руху України, Асоціації творчої інтелігенції "Світ культури", Інституту літератури ім. Т. Шевченка та інших організацій у Києві у вересні 1991 р. відбувся Форум інтелігенції України, який виробив конкретні програми участі творчих працівників у державотворчому процесі.

Великого резонансу набув скликаний в Одесі наприкінці 1991 р. перший Всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, які проживають в Україні.

Великомасштабні культурно-політичні акції відбулися в 1992 р. у день проголошення IV Універсалу Центральної Ради; 22 січня 1992 р. у Києві в Палаці культури "Україна" розпочав роботу Конгрес українців суверенних держав колишнього СРСР. На форумі було створено координаційний орган світового українства — Українську всесвітню координаційну раду (УВКР), до складу якої увійшло понад 11 представників від західної і східної діаспори. Головою ради став відомий громадський діяч І. Драч. Рада стала ініціатором низки загальнокультурних заходів. Виїзні засідання УВКР у Чигирині (1993), Батурині (1994) розпочали громадсько-державний рух з відродження давніх українських столиць. На державному рівні вшановано 350-річчя від дня народження гетьмана І. Мазепи, 400-річчя від дня народження Б. Хмельницького, навесні 1995 р. на Харківщині відбулося свято "Слобожанський Великдень".

Значним кроком до національно-культурного відродження було створення урядової Комісії з питань повернення культурних цінностей, яку очолив мистецтвознавець О. Федорук. Комісія веде інвентаризацію цінностей, які різними шляхами опинилися за межами України. Уже на сьогодні з Чехії повернулися архіви О. Олеся і О. Ольжича. До відділу рукописів Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника надійшли рукописи Б. Антонича, з Німеччини передано колекцію з 82 предметів доби мідного віку, трипільського і скіфського періодів, що були вивезені з України в 1944 р. Повернено частину історико-культурних документів О. Довженка, колекцію мистецьких творів художників М. Андрієнка, Л. Морозової, окремі праці вченого Ю. Січинського тощо.

У 2000 р. у складі Міністерства культури і мистецтв України створено Державну службу контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон. Подією всеукраїнського масштабу стало відкриття у

Львові 24 серпня 1992 р. пам'ятника Т. Шевченкові (скульптори В. і А. Сухорські).

Великі зрушення відбулися в культурному житті національних меншин України. Розвивається система національних шкіл, бібліотек, преси, наукових і культурних центрів, радіо, телебачення, театрів, творчих колективів. Налагоджується підготовка кадрів національної інтелігенції, створено низку національно-освітніх товариств. Особлива увага приділяється найчисленнішій нацменшині — російській. В Україні до 2005 року діяло 2 тис. 399 державних шкіл з російською мовою викладання, 2 млн. 106 тис. учнів, або 31,7 % їх загальної кількості навчаються російською мовою, майже 280 тис. дітей відвідують групи з російською мовою, навчання і виховання в 17,6 тис. дитячих дошкільних закладів, вищу освіту російською мовою здобувають 35% українських студентів. Сьогодні в нашій країні функціонує 14 російських театрів державного підпорядкування, 440 млн. одиниць, або 55%, бібліотечного фонду України становлять книги російською мовою, видається 1195 російських газет, або 49,7% загальної кількості українських періодичних видань.

Серед важливих законодавчих актів у галузі культури, які після 1991 р. ухвалила Верховна Рада — "Закон про бібліотеки" та "Закон про музеї", укази Президента "Про Всеукраїнський день працівників культури та аматорів народного мистецтва", "Про державну підтримку клубних закладів".

До культурно-політичних надбань незалежної України слід зарахувати систему державних нагород. Окрім впровадженої в 1992 р. Почесної відзнаки затверджено орден Богдана Хмельницького, відзнаку "За мужність", ордени Ярослава Мудрого і княгині Ольги.

ОСВІТА . У травні 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон "Про освіту", що визначив школу як основу духовного, соціального, економічного, культурного розвитку суспільства і держави. Освіта в Україні, наголошувалося в ньому, ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, взаємоповаги між націями і народами. Закон вніс кардинальні зміни в систему освіти, вона стала більш гнучкою та різноманітною. Поряд з класичною середньою школою з'явилася значна кількість ліцеїв, гімназій, коледжів. Ці заклади збагатили навчальний і виховний процес учнів, сприяли поглибленому розвитку їх здібностей. Зроблено певні кроки у справі гуманізації освіти. Значно поглибилось вивчення української історії, літератури, географії, народознавства, інших суспільних наук.

ВИЩА І СЕРЕДНЯ СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

З метою тіснішого зв'язку з середньою освітою Міністерство народної освіти та Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти були злиті в одне — Міністерство освіти України, яке з 1999 р. носить назву Міністерство освіти і науки України. Базовою формою навчання стала стаціонарна форма. Скасовано вечірню і значно скорочено заочну форми навчання. Здійснюється реорганізація вищої і середньої спеціальної освіти з тим, щоб наблизити її до

нинішніх вимог Української держави, а також умов перебудови соціально-економічного життя. Поступово відбувається перехід на триступеневу підготовку: бакалавр, спеціаліст, магістр. Поряд з державними створено навчальні заклади, що базуються на інших формах власності. Вищі навчальні заклади стають автономними у своїй діяльності. Державні вузи практикують платну форму навчання.

До досягнень у перебудові галузі освіти варто зарахувати відновлення діяльності Києво-Могилянської та Острозької академій, відкриття в Києві Національної академії управління, Академії фінансистів у Донецьку, Дипломатичної академії в Києві, Міжрегіональної Академії управління персоналом, низки нових університетів. В Україні здійснено велику роботу з акредитації вузів, переходу їх на українську мову викладання.

НАУКА Попри видимі зміни в суспільно-політичному житті країни Академія наук України залишалась осередком застою, де зберігалися командно-адміністративні методи керівництва, відомчі інтереси переважали над загальнодержавними, а бюрократизація пронизала всі ланки наукових закладів. Це стримувало науковий процес, ефективність наукових досліджень. За вказівками партії наукові установи займалися переважно прикладними дослідженнями, що призвело до значного скорочення фундаментальних напрацювань, падіння їх престижу.

До негативних явищ у науці слід також віднести те, що прикладні розробки, на які було витрачено величезні кошти, майже на 90% не мали практичного застосування. Серйозною проблемою і вадою науки в Україні дотепер є те, що вона традиційно поділена на академічну, вузівську та галузеву, навіть створення Міністерства науки і технологій України з метою координації і піднесення ефективності наукових досліджень не дало бажаних результатів. Згодом це міністерство було ліквідовано.

Незважаючи на те що в Україні на 1994 р. загальна чисельність науковців становила близько 300 тис. чоловік, що вдвічі більше, ніж у деяких західних країнах, ефективність наукових досліджень була набагато нижчою, ніж у Західній Європі чи Америці.

Поступово перебудовується робота Академії наук, змінюються пріоритети, відбувається перегрупування наукових сил, посилюється увага до фундаментальних досліджень. В 1994 р. Академію наук України проголошено Національною. В її системі створено низку нових суспільствознавчих наукових інститутів: Інститут української археології ім. М. Грушевського (з філіями у Дніпропетровську і Львові), Інститут української мови, Інститут сходознавства ім. А. Кримського, Інститут світової економіки і міжнародних відносин, Інститут соціологічних досліджень, Інститут народознавства ім. І. Крип'якевича та ін.

Відчутні зміни відбулися в галузі гуманітарних наук. Спираючись на досягнення світової науки, активізується тематика досліджень, розпочалася робота з підготовки фундаментальних праць з історії українського народу, культури, літератури. В Україні створено національну систему атестації наукових кадрів.

ЛІТЕРАТУРА Процеси оновлення суспільства широко охопили літературу. Письменники звільняються від догматів комуністичної ідеології. Відбувається переоцінка суспільних ідеалів, історичних подій. Сьогодні перше місце посіла публіцистика, яка висвітлює політичні процеси і зміни, що відбуваються в суспільстві.

Вагомий внесок у відтворення історичної пам'яті та повернення забутих імен діячів культури і мистецтва зробили Спілка письменників України та її друковані органи: газета "Літературна Україна", часопис "Вітчизна", "Жовтень" (з 1990 р. — "Дзвін"), "Київ", "Прапор" (з 1991 р. — "Березіль"), "Дніпро", "Всесвіт", академічні журнали "Радянське літературознавство" (з 1990 р. — "Слово і час"), "Український історичний журнал", "Народна творчість і етнографія", тижневик "Україна" та щоквартальник "Пам'ятки України".

У 1988 р. часопис "Київ" започаткував публікацію "Споминів" видатного українського історика М. Грушевського, а утворена згодом Археологічна комісія при АН УРСР почала готувати видання капітальної праці вченого — його багатотомної "Історії України - Руси".

У цей час побачили світ твори українських письменників: поезія Ліни Костенко, поема "Чорнобильська мадонна" І. Драча, документальна повість "Чорнобиль" Ю. Щербака, публіцистика І. Дзюби, низка творів В. Шевчука, Є. Гуцала, М. Вінграновського, В. Дрозда, Р. Федоріва, Р. Іваничука, М. Руденка та ін.

ТЕАТР Багато складних проблем постало перед українським театральним мистецтвом. Незалежна Україна дістала у спадок значну частину зросійщених театрів. Більшість музично-драматичних театрів Сходу і Півдня України були двомовними, однак частка українського репертуару була незначною. Після скасування цензурних обмежень провідні драматичні театри — Київський ім. І. Франка та Львівський ім. М. Заньковецької — здійснили низку талановитих постановок, які увійдуть до скарбниці театального мистецтва. Стають україномовними багато обласних театрів.

КІНО Відбуваються зміни в українському кіно. Розпочато підготовку режисерів і сценаристів. Створюються україномовні фільми. Наприкінці 80 — на початку 90-х років в Україні були створені фільми, які здобули широке визнання. Серед них "Лебедине озеро. Зона" С. Параджанова та Ю. Іллєнка, "Голод-33" О. Янчука. Фільм "Лебедине озеро. Зона" в 1990 р. вперше в історії українського кіно одержав нагороди престижного кінофестивалю в Каннах.

У 1991 р. постановою Кабінету Міністрів України було створено Державний фонд української кінематографії.

Позитивним явищем в українському кінематографі стали багатосерійні фільми за творами класиків української літератури. Це, зокрема, "Сад Гетсиманський" за мотивами творів І. Багряного, "Пастка" — І. Франка, "Царівна" — О. Кобилянської. Схвально було сприйнято українським

глядачем показ у 1997 р. багатосерійного телефільму "Роксолана". У 1994 р. кіностудія ім. О. Довженка одержала статус Національної.

Важливою подією стало створення Спілкою кінематографістів Асоціації молодих кінематографістів України (АМКУ).

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ. З утворенням у 1989 р. Товариства української мови та проведенням установчого з'їзду Народного руху України пов'язаний вихід перших неформальних газет. Одними з таких перших видань стають львівські газети Товариства Лева "Поступ" та крайової організації Руху "Віче", друкований орган Товариства української мови ім. Т. Шевченка, а за ними — газета "Просвіта" Львівської обласної ради ТУМ. У 1990 р. почала виходити газета Руху "Народна газета", часопис "За вільну Україну" Львівської обласної ради. Більш помірковані позиції в цей час займали "Літературна Україна" та львівська "Ленінська молодь" (з 1990 р. — "Молода Галичина"). Неформальна преса відіграла суттєву роль у піднесенні національної самосвідомості населення, помітно вплинула на результати виборів народних депутатів України в 1990 р.

Почали виходити періодичні видання у Кіровограді, "Борисфен" у Дніпропетровську, "Тернопіль" у Тернополі та ін. Як великий видавничий і культурний центр заявив про себе Харків, в якому відкрито низку видавництв. Відновлено видання "Збірник Харківського історико-філологічного товариства" та журналу "Чумацький шлях". Широку видавничу діяльність розгорнуло Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові, тут відновлено "Записки НТШ", низку періодичних збірників з різних галузей науки.

Почала виходити періодика різних товариств, громадських об'єднань і партій, зокрема "Золоті ворота" Товариства "Україна", "Державність" Української республіканської партії, "Демократ" Демократичної партії України, "Час" Народного руху України. Майже в кожному обласному центрі держави створено нові видавництва різних форм власності. Періодичні видання почали виходити майже в усіх академічних інститутах.

Багато проблем постало перед українським телебаченням.

Важливим кроком до утвердження національного телебачення України стала перекомунікація з 1995 р. українського телебачення на канал, що раніше належав телекомпанії "Останкіно" (Громадське російське телебачення). Почали працювати комерційні телестудії в містах Харкові, Одесі, Києві, Донецьку, Автономній Республіці Крим.

Найшвидше і найрадикальніше змінило своє обличчя у 1991—1993 рр. українське радіо, програми якого відзначаються професійністю і національним спрямуванням.